

hebben geen behoefte, verdere gegevens over die SS'ers te vermelden: de persoonlijke opvattingen en de houding van elk hunner waren slechts van uiterst ondergeschikte betekenis; tezamen maakten zij deel uit van een grote organisatie tot het deporteren van Joden welke met opmerkelijke vlotheid opereerde.

Door die SS'ers nu was de interne leiding van het JDL (*Lagerältesten*, *Blockältesten*, enz.) aan Joden opgedragen. De positie van *Lagerältester I* was daarbij aan een Duitse Jood toevertrouwd (wellicht omdat dat de Duits sprekende SS goed gelegen kwam): Richard Süsskind, een oud-zakenman op textielgebied; onder hem fungeerde een tweede Duitse Jood, de jurist dr. Arthur Lehmann, als *Leiter der inneren Verwaltung und Lagerschreiber I*. Süsskind werd (wij weten niet als gevolg van welke gebeurtenissen) eind oktober '43 ten val gebracht. 'De almachtige', noteerde David Koker,

'die een privé-privaat had . . . die uitdrukkelijk rookte, als het anderen verboden was . . . , die hier *überhaupt* in een soort *Urvater*-positie leefde (hij beschermde het kamp, maar het kamp was hem ook dienstbaar, hij kon van alle JR¹ zendingen zijn deel nemen, omdat eigenlijk alles van hem was), hij sjouwt op het ogenblik stenen.'²

Dr. Lehmann werd Süsskinds opvolger.

De functie van Süsskind en Lehmann verschilde in zoverre van die van de Joodse kampleiding van Westerbork dat door hen niet, zoals in Westerbork geschiedde, bepaald werd, wie naar het oosten gedeporteerd zouden worden: in het JDL deelde de SS mee welke groepen moesten verdwijnen. Er was dan ook in het JDL minder animositeit tegen Süsskind en vooral minder tegen de bij uitstek menselijk optredende Lehmann dan in Westerbork tegen de aldaar fungerende kampleiding. Maar Süsskind en Lehmann bezaten belangrijke privileges en waren Duitsers wier 'militaire manieren' (Koker zag ze als 'noodzakelijk'³) van de aanvang af bij veel Nederlandse Joden aanstoot wekten. Toen een in het JDL opgesloten gemengd-gehuwde Jood in juli '43 ontslagen werd op grond van zijn toezegging dat hij zich in Amsterdam zou laten steriliseren, werd hem voor zijn vertrek door, zo schreef hij, 'tientallen Joden . . . verzocht, onmiddellijk na de wapenstilstand contact te zoeken met de ministeries van Binnenlandse Zaken en Justitie, teneinde aan te dringen op een verblijfsverbod voor Duitse Joden in Nederland.'⁴

¹ Joodse Raad. ² D. Koker: *Dagboek geschreven in Vught*, p. 187 (1 nov. 1943).

³ A.v., p. 47 (23 febr. 1943). ⁴ *Vught, poort van de hel*, p. 76.